

تاریخ دریافت: ۸۷/۳/۱۱

پذیرش نهایی: ۸۷/۴/۱۵

تأثیر محافظه‌کاری حسابداری بر کیفیت سود و بازده سهام

دکتر علی ثقفی

عضو هیات علمی دانشگاه علامه طباطبایی

دکتر مهدی سدیدی

عضو هیات علمی دانشگاه علامه طباطبایی

چکیده

در امور اقتصادی اخذ تصمیم‌گیری مستلزم وجود اطلاعات است، نبود اطلاعات موجب می‌شود تا فرآیند تصمیم‌گیری مبهم باشد. ارقام و گزارش‌های مالی بخشی از داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز این فرایند است. این تصور که سود به عنوان اصلی‌ترین منبع اطلاعات، مختص شرکت می‌باشد، با تحقیقات تجربی مختلف مورد پشتیبانی قرار گرفته است. تحقیقات مذکور نشان داده‌اند که تصمیم‌گیرندگان، به سود بیشتر از هر معیار دیگری متکی می‌باشند. تحقیق حاضر جهت کمک به سرمایه‌گذاران و سایر استفاده‌کنندگان در فرایند تصمیم‌گیری، ارتباط میان محافظه‌کاری و کیفیت سود و نرخ بازده را مورد ارزیابی قرار می‌دهد. نتایج حاکی از آنست که شاخص کیفیت سود معرفی شده بر مبنای محافظه‌کاری می‌تواند بخشی از تفاوت نرخ بازده دارایی‌های عملیاتی و نرخ بازده سهام جاری را باسال بعد بیان نماید. به عبارتی واحدهای

اقتصادی که رویه‌های محافظه‌کارانه را اعمال می‌کنند، می‌توانند، با تغییر سرمایه‌گذاری در دارایی‌های عملیاتی، کیفیت سود واحد را تغییر دهند.

کلید واژه‌ها: محافظه‌کاری در حسابداری، کیفیت سود، نرخ بازده دارایی‌های عملیاتی، نرخ بازده سهام.

مقدمه

ارقام و گزارش‌های مالی بخشی از داده‌های مورد نیاز در فرایند تصمیم‌گیری می‌باشند. به طوریکه طبق بیانیه شماره یک مفاهیم گزارش‌گری مالی (هیات استانداردهای حسابداری مالی ۱۹۷۸) هدف اصلی حسابداری فراهم آوردن اطلاعاتی است که آثار مالی معاملات، عملیات و رویدادهای موثر بر وضعیت مالی و نتایج عملیات واحد تجاری را بیان کند.

این تحقیق اثرگذاری روش‌های حسابداری بر کیفیت سود را بررسی کرده است. از آنجا که مراجع ذی‌صلاح هنوز در خصوص تعریف کیفیت سود اجماع ندارند. در این پژوهش سود با کیفیت خوب به سودی اطلاق می‌گردد که بتواند پیش‌بینی‌کننده خوبی برای سودهای آینده باشد.

هلی و والن (۱۹۹۹) معتقدند که اکثر محققین در ارتباط با کیفیت سود بر اثرات تغییر برآوردهای حسابداری متمرکزند. ولی در این مطالعه تاکید بر اینست که کیفیت سود را می‌توان با بکارگیری حسابداری محافظه‌کارانه به طور یکنواخت و تغییر سرمایه‌گذاری در دارایی‌های عملیاتی، تحت تاثیر قرار داد. این تاثیر موقتی است مشروط بر اینکه تغییر سرمایه‌گذاری نیز موقتی باشد.

مبانی نظری

محافظه‌کاری در حسابداری مفهومی است که از سابقه‌ی تاریخی برخوردار است. بلیس (۱۹۲۴) معتقد است که از گذشته‌های بسیار دور این مفهوم در قالب این عبارت بیان می‌شده است "زبان‌ها را پیش‌بینی کنید ولی سودها را نه" این عبارت به این معنی است که درآمدهایی که منشاء این سودها می‌باشند تا زمانیکه ادعای قابل اثباتی نسبت به وصول آن ایجاد نشده باشد، نباید به عنوان درآمد شناسایی و در دفاتر ثبت شوند. به

این ترتیب می‌توان دریافت که محافظه‌کاری در شناسایی درآمد بر وصول وجه نقد تاکید ندارد بلکه همین اندازه که درآمد قابل اثبات باشد، کافی است. باسو (۱۹۹۷) با توجه به تحقیقات تجربی نشان داد که حسابداران در شناسایی سود و زیان تمایل دارند که درجه تائید اخبار خوب (سود) نسبت به درجه تائید اخبار بد (زیان) بالاتر باشد. بر این اساس محافظه‌کاری را مخلوق عدم تقارن در تائید شرایط سود و زیان دانست.

راس و واتز (۲۰۰۲) محافظه‌کاری را به عنوان میزان تفاوت تائیدپذیری شرایط شناسایی سود در مقابل زیان بیان کردند. در این بیان تاکید بر درجه قابلیت تائیدپذیری سود در مقابل زیان می‌باشد. تفاوت درجه تائیدپذیری سود در مقابل زیان منجر به عدم تقارن در شناسایی سود و زیان می‌شود. عدم تقارن در شناسایی سود و زیان یا به عبارتی اعمال محافظه‌کاری موجب، گزارش بیان کم ارزش خالص دارائی‌ها نسبت به مبلغی واقعی می‌گردد. به این ترتیب گزارش خالص دارائی‌ها در دوره جاری به مبلغی کمتر از مبلغ دوره‌های بعد خواهد گردید. مخالفین محافظه‌کاری معتقدند، این موضوع با مفهوم محافظه‌کاری مغایرت دارد. با وجود انتقاد از محافظه‌کاری، نفوذ محافظه‌کاری در حسابداری از نظر طول زمان و ارزش‌گذاری با اهمیت می‌باشد. استرلینک (۱۹۷۰) محافظه‌کاری را به عنوان با نفوذترین اصل در ارزش‌گذاری معرفی می‌کند. پس به این ترتیب می‌توان اذعان کرد که محافظه‌کاری به لحاظ پیشینه تاریخی طولانی و از نظر ارزش‌گذاری در حسابداری با اهمیت است. راس و واتز (۲۰۰۲) نشان دادند، علاوه بر سابقه طولانی محافظه‌کاری در حسابداری، در سی سال اخیر بکارگیری آن افزایش یافته است. با توجه به موضع منتقدین (تدوین‌کنندگان مقررات و استانداردها و دانشگاهیان) نتایج حاصل از بررسی راس و واتز از اهمیت زیادی برخوردار است. زیرا حیات طولانی محافظه‌کاری در حسابداری و افزایش آن در چند سال اخیر به طور قوی این فکر را تقویت می‌کند که محافظه‌کاری منافع مهمی را در بردارد. محققین توجیهاتی را برای محافظه‌کاری (۱- انعقاد قرارداد ۲- مالیات بر درآمد ۳- دعوی حقوقی ۴- مقررات نظارت) در گزارش‌گری مطرح کرده‌اند. همگی بر این باورند که بکارگیری محافظه‌کاری در حسابداری برای استفاده‌کنندگان گزارش‌های مالی مفید خواهد بود.

۱- انعقاد قرارداد توجیهی برای محافظه‌کاری

واترز می‌رمن (۱۹۸۶) معتقدند. انعقاد قرارداد موجب ایجاد هزینه‌های نمایندگی است. جستجو برای دستیابی به ساز و کاری جهت کاستن این هزینه‌ها منجر به تقاضا برای خدمات حسابداری به عنوان ابزاری مؤثر در فرایند قراردادهای واحد اقتصادی شده است. بیشتر قراردادهای واحد اقتصادی با اشخاص حقیقی و حقوقی بر مبنای ارقام حسابداری تنظیم می‌گردد، تا هزینه‌های نمایندگی کاهش یابد. بموقع بودن، تاییدپذیری و عدم تقارن در تاییدپذیری ارقام حسابداری از اهمیت برخوردار است و اعمال محافظه‌کاری را می‌طلبد.

۲- مالیات بر درآمد

سالیان زیادی است که مالیات بر درآمد با سودهای حسابداری ارتباط تنگاتنگی دارد، و به طور جدی بر سودهای حسابداری تأثیرگذار بوده است. واترز (۱۹۷۷) و واترز و زیمرمن (۱۹۷۹) دریافته‌اند که به لحاظ الزام خزانهداری آمریکا استهلاک دارایی‌ها در شرکت‌های آمریکایی محاسبه و به عنوان هزینه جاری ثبت و در صورت‌های مالی گزارش می‌شود. پذیرش گسترده این الزام منجر به قانون مالیات سال ۱۹۰۷ گردید که سرآغازی برای قانون مالیات ۱۹۱۳ بود.

گانتر و دیگران به سال (۱۹۹۷) روش‌های حسابداری را پیشنهاد نمودند که بر درآمد مالیات مؤثر بود. همچنین شکل فورد و شولینگ (۲۰۰۱) دریافته‌اند که مالیات این انگیزه را ایجاد می‌کند که سود حسابداری گزارش شده با سود مالیاتی هماهنگ شود و مادامی که شرکتی سودآور و نرخ سود مالیاتی مثبت باشد. می‌توان با به تعویق انداختن شناسایی سود، ارزش فعلی مالیات را کاهش و ارزش خالص دارائی را کمتر گزارش کرد. به این ترتیب، مالیات بر درآمد، توجیهی برای محافظه‌کاری تلقی شده است.

۳- دعاوی حقوقی

واترز (۱۹۹۳) عملکرد بورس اوراق بهادار را به عنوان دعاوی حقوقی برای توجیه بکارگیری محافظه‌کاری در حسابداری مطرح نموده‌اند. آنها معتقدند که دعاوی حقوقی

معمولاً زمانی مطرح می‌شود که سود حسابداری و خالص دارایی شرکت بیش از حد، گزارش شده باشد.

کی لاگ (۱۹۸۴) دریافت که نسبت دعاوی حقوقی مطرح شده‌ی خریداران اوراق بهادار در دادگاه‌ها علیه حساب‌برسان و واحد اقتصادی به مراتب بیشتر از طرح دعاوی حقوقی فروشندگان اوراق بهادار در دادگاه‌ها علیه اشخاص مذکور است. (نسبت ۱۳ به ۱). با توجه به یافته‌ها، به نظر می‌رسد وقتی که هزینه‌های دعاوی حقوقی از منافع گزارش سود و خالص دارایی‌ها به مبلغی بیش از حد واقع باشد، حساب‌برسان و مدیران برای کم نشان دادن مبلغ سود و خالص دارایی‌ها انگیزه خواهند داشت.

۴- مقررات نظارتی، توجیهی برای محافظه‌کاری

مراکز نظارتی عاملی برای اعمال محافظه‌کاری در صورتهای مالی می‌باشند. واتز (۱۹۷۷) این چنین بیان می‌کند. در فرایند سیاسی، زیان ناشی از عدم بکارگیری محافظه‌کاری در گزارش سود و دارایی قابل توجه می‌باشد، این زیان از سود ناشی از بکارگیری محافظه‌کاری در گزارش سود و دارایی بیشتر است، پس این انگیزه برای مدیریت واحد اقتصادی بوجود خواهد آمد که ارقام حسابداری را محافظه‌کارانه گزارش کنند.

زف (۱۹۷۲) و والکر (۱۹۹۲) اشاره داشتند که این موضوع برای ناظرین و تدوین‌کنندگان استانداردهای حسابداری حائز اهمیت بود. به نحوی که انگیزه اعمال محافظه‌کاری در آنان ایجاد شد و کمیسیون بورس و اوراق بهادار ارزش‌گذاری دارایی‌ها را بدون توجه به بکارگیری محافظه‌کاری ممنوع کرد.

بحران ۱۹۲۹ در آمریکا و ورشکستگی شرکت‌های بزرگ، توجه افراد را به سوی کمیسیون بورس و اوراق بهادار جلب و کمیسیون هم نسبت به موضوع اقداماتی را اعمال کرد و از آن به بعد زیان‌های وارده به سرمایه‌گذاران بر اثر ارزیابی بیش از حد دارایی موجب سرزنش کمیسیون شد ولی به زیان‌های وارده از ارزیابی کمتر دارایی‌ها اهمیتی داده نمی‌شد. لذا توجه کمیسیون عمدتاً متمرکز بر جلوگیری از وقوع بحران‌های ناشی از ارزیابی بیش از واقع دارایی‌ها بود و به ارزیابی کمتر از واقع دارایی و سود چندان توجهی نمی‌کرد. به همین دلیل یک نوع عدم تقارن در عملکرد کمیسیون بورس

اوراق بهادار پیش آمد. با مقایسه زیان عدم تقارن عملکرد کمیسیون اوراق بهادار با زیان‌های ناشی از عدم شناسایی بموقع زیان، انگیزه اعمال محافظه‌کاری در ارقام حسابداری از طریق تنظیم مقررات بوجود آمد. زیرا شرکت‌ها هزینه‌های کمتری را تحمل می‌کردند.

- اندازه‌گیری محافظه‌کاری

اکثر محققین سه نوع معیار برای اندازه‌گیری محافظه‌کاری مطرح نموده‌اند:

۱- اندازه‌گیری مرتبط با نرخ بازده سهام و سود

۲- اندازه‌گیری خالص دارائی

۳- اندازه‌گیری مرتبط با سود و تعهدات

بیور و رایان (۲۰۰۰) دریافتند که اندازه محافظه‌کاری خالص دارائی با سه شاخص

محافظه‌کاری حسابداری تغییر می‌کند. سه شاخص محافظه‌کاری عبارتند:

۱- نسبت استهلاک انباشته به ارزش دفتری اموال و تجهیزات برای شرکت‌هایی که

از روش استهلاک باز یافت سریع استفاده می‌کنند.

۲- نسبت جمع هزینه‌های تحقیق و توسعه و هزینه آگهی به فروش.

۳- نسبت اندوخته نهانی ناشی از عدم بکارگیری روش اولین صادره از آخرین

وارده در ارزشیابی موجودی کالا به جمع دارائی‌ها.

نتایج بررسی آنها حاکی از آنست که سه مورد فوق به طور معنی‌داری با

محافظه‌کاری ارتباط دارد.

کیفیت سود و محافظه‌کاری

برخی از سئوالات که ذهن سرمایه‌گذاران و سایر استفاده‌کنندگان صورتهای مالی را

به خود مشغول داشته است عبارتند از: آیا مدیران شرکت در اندازه‌گیری سود بر مبنای

اصول پذیرفته شده حسابداری، آزادی عمل کامل دارند.

آیا شواهدی وجود دارد که مدیران از این آزادی عمل در تفسیر و بکارگیری اصول

و روش‌های حسابداری در گزارش سود بهره‌مند شوند.

پاسخ مثبت به سئوالات فوق موجب می‌شود که سرمایه‌گذاران در

تصمیم‌گیری‌هایشان دقت بیشتری نمایند. اگر صورتهای مالی گزارش شده نتایج

عملیات شرکت را متفاوت از آنچه که باید باشد نشان دهد کیفیت سود واحد اقتصادی مورد سؤال قرار می‌گیرد. استکنی (۲۰۰۳) معتقد است که یکی از جنبه‌های ارزیابی کیفیت سود تعیین مواردی است که جهت‌گیری مدیریت در آن خصوص ارقام صورت‌های مالی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. بنظر می‌رسد مدیران عمدتاً از روش‌های ۱- برآورد بیش از واقع ۲- انتقال ارقام منفی ۳- اندوخته‌های نهانی ۴- اجاره به جای خرید برای اعمال مدیریت سود استفاده می‌کنند کردستانی (۱۳۸۳).

استکنی (۲۰۰۳) معتقد است هر چند انتخاب رویه‌های حسابداری توسط مدیریت در هر دوره، کیفیت سود را تحت تأثیر قرار می‌دهد ولی در بلند مدت سود گزارش شده برابر با مجموع جریان‌های نقدی ورودی پس از کسر نقدی خروجی می‌باشد. بدری (۱۳۸۷) نشان داد که پدیده هموارسازی سود در بورس تهران وجود دارد. ادبیات تجربی معیارهای خاصی را برای تعیین و ارزیابی کیفیت سود ارائه داده است.

دچوردچی و دیچو (۲۰۰۲) کیفیت ارقام تعهدی را ملاکی برای پایداری سود معرفی و بر این اساس معتقدند شرکت‌هایی که کیفیت ارقام تعهدی آنها بالاتر است از سود پایدارتری برخوردارند که اصطلاحاً به آن سود با کیفیت گفته می‌شود.

بالسم و دیگران (۲۰۰۳) سودی را با کیفیت معرفی می‌کنند که کیفیت ارقام تعهدی و ضریب واکنش آن بالا باشد.

مایرز (۱۹۹۹) معتقد است سودی با کیفیت است که کیفیت ارقام تعهدی آن بالا و ارقام تعهدی غیر عادی آن کمتر باشد.

لنگ و دیگران (۱۹۹۶) سودی را با کیفیت تلقی می‌کنند که تأثیر اخبار بد در آن منعکس شده باشد و ارتباط قوی با قیمت سهام داشته باشد.

بال و شیواکمار (۲۰۰۴) اظهار داشتند که سود با کیفیت، سودی است که زیان‌ها به موقع شناسایی و در آن، منعکس شود.

دیفوند و دیگران (۲۰۰۴) معتقدند که سود با کیفیت بالا به مفهوم آن است که سود بتواند رویدادهای اقتصادی شرکت را بیان کند.

بنیش و ورگوس (۲۰۰۲) پایداری سود را معیاری برای کیفیت سود معرفی می‌کنند. بر این اساس تداوم سود دوره جاری در دوره‌های بعد معیار کیفیت سود است.

همچنین ریچاردسون (۲۰۰۳) خاطر نشان می‌کند که سود با کیفیت بالا، سودی است که پایدار باشد.

میخائیل و دیگران (۲۰۰۳) پیش‌بینی‌پذیری سود را ملاکی برای تعریف‌شان قرار داده و چنین بیان می‌کنند. سودی با کیفیت است که نوسان آن کمتر و توان پیش‌بینی آن بیشتر باشد.

پن من و ژانگ (۲۰۰۲) پایداری سود را به عنوان کیفیت بالای سود معرفی، و چنین بیان می‌کنند سودی با کیفیت محسوب می‌شود که شاخص مناسبی برای پیش‌بینی سود دوره آتی باشد و به این سود اصطلاحاً سود پایدار گفته می‌شود.

ویژگی پایداری سود میزان ثبات و دوام سود را نشان می‌دهد سود پایدار به دلیل استمرار آن مطلوب است و محققین، همچون پن من و ژانگ (۲۰۰۲) روسین (۲۰۰۲) و ریچاردسون (۲۰۰۳) بر آن تاکید می‌ورزند.

در این مقاله تاکید بر شاخص‌های معرفی شده توسط پن من و ژانگ می‌باشد. تاکید بر سود حسابداری ممکن است باعث شود مدیریت در بکارگیری قواعد حسابداری به منظور حفظ رشد پایداری سود به طور جسورانه و متهورانه عمل کند. شواهد تجربی در تحقیقات دی جورج (۱۹۹۹) توح و دیگران (۱۹۹۸) بیانگر این است که سود توسط مدیریت دستکاری می‌شود. به طور کلی نگرانی‌ها در مورد کیفیت سود یا عدم انعکاس رویدادها اقتصادی در سود گزارش شده وجود دارد. لاتان و جونز (۱۹۷۹) برناردو توماس (۱۹۸۹) معتقدند که شواهد زیادی وجود دارد که نشان می‌دهد افزایش غیر منتظره در سود با بازده غیر عادی مثبت، ارتباط دارد.

با این حال این رابطه با اتکا به این که آیا افزایش سود منعکس‌کننده بهبود واقعی در سودآوری شرکت یا این که ناشی از بکارگیری متهورانه رویه‌های حسابداری توسط مدیران به منظور دستکاری سود است، متفاوت خواهد بود. در این شرایط تعدیل سود خالص برای انعکاس کیفیت سود ممکن است با اهمیت باشد.

به طور تجربی، اسلون (۱۹۹۶) و هاگ و لارن (۲۰۰۰) دریافتند که سهام دارای اقلام تعهدی بالا، که سود آن نسبت به جریان‌های نقدی بسیار بالاست در مقایسه با سهامی که میزان اقلام تعهدی موجود در سود آن کمتر است، بازده پایین‌تری دارد.

اباربانل و لهاوی (۲۰۰۰) معتقدند که اصول پذیرفته شده حسابداری در مورد زمان شناسایی درآمد و هزینه‌ها و مبلغ آن اختیاراتی را به مدیران داده است. چنانچه مدیران سود را در مقایسه با جریان‌های نقدی آن افزایش داده باشند. اقلام تعهدی زیاد می‌شود. افزایش سود در صورتی که با اقلام تعهدی بیشتر همراه باشد بیانگر کیفیت پایین سود است و به بازده آتی پایین منجر خواهد شد.

بیان مسأله تحقیق

بازار سرمایه به عنوان یکی از ارکان اساسی رشد و توسعه اقتصادی در کشورها مطرح می‌باشد. سرمایه‌گذاری از مهمترین و پر اهمیت‌ترین مؤلفه‌های تعیین‌کننده در اقتصاد هر کشور محسوب می‌گردد. بازارهایی نظیر بازار پول، کار، کالا در کنار بازار سرمایه عهده‌دار تخصیص بهینه سرمایه و منابع مالی می‌باشند.

در این راستا، اطلاعات نقش اساسی در عملکرد بازار سرمایه ایفا می‌کند. چون اغلب تصمیمات، از جمله تصمیمات سرمایه‌گذاری، در شرایط عدم اطمینان اتخاذ می‌شود بنابراین در چنین وضعیتی اطلاعات نقش مهمی در کاهش عدم اطمینان دارد. برای کاهش عدم اطمینان باید اطلاعات مورد نیاز را از منابع مختلف فراهم کرد. یکی از مهمترین منابع کسب اطلاعات گزارش‌های مالی می‌باشد.

یکی از مهمترین اطلاعات حسابداری سود می‌باشد، که تحقیقات وسیعی پیرامون تأثیر آن بر رفتار قیمت سهام انجام شده و سودمندی آن از جهات مختلف مورد تایید واقع گردیده است. به همین دلیل در مفاهیم گزارشگری مالی، همواره بر سودمندی سود تاکید شده است و به همین خاطر گروه‌های مختلف تصمیم‌گیری، سود را به عنوان یکی از اطلاعات مهم حسابداری مورد توجه قرار می‌دهند. سود از جمله برترین شاخص‌های اندازه‌گیری فعالیت‌های یک واحد اقتصادی است (ثقفی و آقائی ۱۳۷۳). از آنجا که یکی از مباحث اساسی که همواره مورد توجه صاحب‌نظران و اندیشمندان این حوزه قرار می‌گرفته است. بحث رویه‌های حسابداری و تغییرات سود می‌باشد، در این تحقیق ارزیابی بکارگیری رویه محافظه‌کارانه و تغییر سرمایه‌گذاری توسط مدیریت مورد توجه قرار می‌گیرد.

سئوالات و فرضیه‌های تحقیق

همان‌گونه که در مبانی نظری بیان شد ادبیات موجود در خصوص ضرورت اعمال محافظه‌کاری و میزان تأثیر ارقام حسابداری بر قیمت سهام و درجه مفید بودن ارقام حسابداری در تصمیم‌گیریها، حاوی دستاورد ارزشمندی است. با هدف گسترش درک موجود از تأثیر محافظه‌کاری بر کیفیت سود و بازده سهام سوال‌های مورد نظر این پژوهش به شرح زیر می‌باشد:

- ۱- آیا رویه‌های محافظه‌کارانه حسابداری که با تغییر سرمایه‌گذاری در دارایی‌ها همراه می‌شوند، موجب تغییر سود می‌گردند.
- ۲- آیا بازار سهام اثر ارقام حاصل از تأثیر متقابل رویه‌های محافظه‌کارانه و تغییر سرمایه‌گذاری را در قیمت سهام لحاظ می‌کند.

فرضیه‌ها:

- ۱- بین شاخص کیفیت سود (بر مبنای محافظه‌کاری) با نرخ بازده دارایی‌های عملیاتی ارتباط معنی‌داری وجود دارد.
- ۲- بین شاخص کیفیت سود (بر مبنای محافظه‌کاری) و حاشیه سود ارتباط معنی‌داری وجود دارد.
- ۳- بین شاخص کیفیت سود (بر مبنای محافظه‌کاری) و گردش دارایی‌ها ارتباط معنی‌داری وجود دارد.
- ۴- بین شاخص کیفیت سود (بر مبنای محافظه‌کاری) با نرخ بازده سهام ارتباط معنی‌داری وجود دارد.

جامعه و نمونه آماری

این تحقیق شامل شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است. عناصر جامعه مشروط به داشتن یک، دو و یا سه مورد از موارد زیر، می‌باشد.

الف) موجودی کالا

ب) منارج تحقیق و توسعه

ج) هزینه آگهی

دوره زمانی تحقیق

برای اندازه‌گیری متغیرها در این تحقیق اطلاعات مالی شرکتها از سال ۱۳۷۲ تا ۱۳۸۴ مورد استفاده قرار گرفته است.

منابع اطلاعاتی و نمونه، جمع‌آوری اطلاعات

اطلاعات مورد نیاز از صورت‌های مالی حسابرسی شده، لوح‌های فشرده موجود در بورس اوراق بهادار، بانک اطلاعاتی رهاورد و گزارش‌های ارائه شده توسط بانک مرکزی در خصوص شاخص قیمت جمع‌آوری شده است.

- روش تحقیق

تحقیق حاضر که به بررسی و تعیین رابطه بین شاخص کیفیت سود و بازده سهام و بازده دارایی‌ها و گردش دارایی و حاشیه سود می‌پردازد از نوع تحقیق همبستگی است.

- نحوه اندازه‌گیری متغیرها

در این تحقیق اندازه‌گیری متغیرهای مورد مطالعه شامل متغیرهای وابسته، متغیر مستقل اصلی و متغیرهای کنترلی با استفاده از صورت مالی و نرم‌افزارهای مربوط به شرح زیر انجام شده‌اند.

- متغیرهای وابسته

نرخ بازده دارایی عملیاتی، حاشیه سود، گردش دارایی عملیاتی و نرخ بازده سهام در زمان $t+1$ به عنوان متغیر وابسته این تحقیق می‌باشند. که با استفاده از فرمولهای زیر محاسبه گردیده‌اند.

نحوه اندازه‌گیری متغیرهای وابسته

نرخ بازده دارایی‌ها:

$$ROA = \frac{OI}{TOA}$$

OI = سود عملیاتی

TOA = جمع داراییهای عملیاتی

حاشیه سود:

$$PM = \frac{OI}{S}$$

PM = حاشیه سود

S = فروش

گردش دارائی عملیاتی:

$$At = \frac{S}{TOA}$$

AT = گردش داراییها

S = فروش

TOA = جمع داراییهای عملیاتی

نرخ بازده سهام:

نرخ بازده سهام R از نرم افزار موجود در کتابخانه سازمان بورس و اوراق بهادار استخراج شده است.

متغیر مستقل اصلی

تجزیه و تحلیل های این تحقیق مستلزم اندازه گیری کیفیت سود به عنوان متغیر مستقل اصلی این تحقیق است که به شرح زیر محاسبه شده است.

$$Q_{it} = C_{it} - C_{it-1}$$

Q_{it} = شاخص کیفیت سود شرکت i در سال t

C_{it} = شاخص محافظه کاری شرکت i در سال t

C_{it-1} = شاخص محافظه کاری شرکت i در سال t-1

اندازه گیری شاخص محافظه کاری:

شاخص محافظه کاری برای شرکت های فوق بر اساس فرمول زیر محاسبه می گردد.

$$C_{it} = \frac{ER_{it}}{TOA_{it}}$$

ER_{it} = اندوخته‌های ناشی از اعمال رویه‌های محافظه‌کاری نسبت به سایر رویه‌های به کار گرفته شده در شرکت i در زمان t
 TOA_{it} = دارائی‌های عملیاتی شرکت i در زمان t

سایر متغیرهای مستقل:

نرخ بازده دارائی عملیاتی، حاشیه سود، گردش دارائی عملیاتی و نرخ بازده سهام در زمان t به عنوان سایر متغیرهای مستقل این تحقیق می‌باشند.

آزمون فرضیات

مدلهای آماری مورد استفاده در این تحقیق، از نوع مدل رگرسیون خطی چندگانه می‌باشد. با توجه به آزمون‌های انجام شده مفروضات اولیه رگرسیون خطی برای داده‌های این تحقیق برقرار می‌باشد. برای معنی‌دار بودن مدل از آماره F و برای بررسی ارتباط تک‌تک متغیرهای توضیحی با متغیر وابسته از مقادیر آماره t استفاده شده است.

فرضیه اول: بین شاخص کیفیت سود و بازده داراییهای عملیاتی ارتباط معنی‌داری وجود دارد.

$$ROA_{t+1} = a_0 + a_1ROA_t + a_2Q + e_{t+1} \quad (\text{مدل-۱})$$

جدول ۱- نتایج رگرسیون مدل ۱

نتیجه	Sig	t-stat	ضریب	متغیر توضیحی
معنی‌دار	.04	1.992	.042	عرض از مبدا
معنی‌دار	.000	33.679	.536	ROA_t
معنی‌دار	.041	2.046	.016	Q
AdjR ² = %25			F-State	571.349
			Sig(F-Stat)	.00000

باتوجه به (جدول ۱) متغیر توضیحی کیفیت سود (Q) بخشی از تغییرات متغیر وابسته (نرخ بازده دارایی در زمان $t+1$) بیان میکند. نتایج رگرسیون فوق با تحقیقات

فرضیه دوم: بین شاخص کیفیت سود و حاشیه سود ارتباط معنی داری وجود دارد.

$$MP_{t+1} = a_0 + a_1MP_t + a_2Q + e_{t+1} \quad (\text{مدل - ۲})$$

جدول ۲- نتایج رگرسیون مدل ۲

نتیجه	Sig	t-stat	ضریب	متغیر توضیحی
معنی دار نمی باشد	.856	.180	.003	عرض از مبدا
معنی دار می باشد	.000	.8401	.86	PM _t
معنی دار نمی باشد	.314	1	.005	Q
AdjR ² = %68			F-stat	3538
			Sig(F-stat)	.0000

باتوجه به (جدول ۲) ارتباط معنی داری بین متغیر توضیحی کیفیت سود (Q) با متغیر وابسته (حاشیه سود در زمان t+1) وجود ندارد نتایج رگرسیون فوق با تحقیقات مشابه هماهنگی ندارد.

فرضیه سوم: بین شاخص کیفیت سود و گردش دارائی عملیاتی ارتباط معنی داری وجود دارد.

$$ToA_{t+1} = a_0 + a_1ToA_t + a_2Q + e_{t+1} \quad (\text{مدل ۳})$$

جدول ۳- نتایج رگرسیون مدل ۳

نتیجه	Sig	t-stat	ضریب	متغیر توضیحی
معنی دار	.0001	3.232	.152	عرض از مبدا
معنی دار	.0000	31.760	.565	TOA _t
معنی دار	.0000	5.756	.094	Q
			F-State	533.283
Adj R ² = %24			Sig(F-State)	.00000

باتوجه به (جدول ۳) متغیر توضیحی کیفیت سود (Q) بخشی از تغییرات متغیر وابسته (گردش داراییها در زمان t+1) را بیان میکند. نتایج با تحقیقات مشابه هماهنگی دارد.

فرضیه چهارم: بین شاخص کیفیت سود و نرخ بازده سهام ارتباط معنی داری وجود دارد.

از آنجا که توزیع نرخ بازده داراییها نرمال نمی‌باشد پس (مدل ۵) بجای (مدل ۴) مورد استفاده قرار می‌گیرد.

$$R_{t+1} = a_0 + a_1R_t + a_2Q + e_{t+1} \quad (\text{مدل ۴})$$

$$\text{Ln}R_{t+1} = a_0 + a_1\text{Ln}R_t + a_2Q + e_{t+1} \quad (\text{مدل ۵})$$

جدول ۴- نتایج رگرسیون مدل ۴

متغیر توضیحی	ضریب	t-stat	Sig	نتیجه
عرض‌از‌مبدا	3.706	35.738	.00000	معنی‌دار
LnR _t	.120	5.948	.0000	معنی‌دار
Q	.187	15.773	.0000	معنی‌دار
F-State	140.586			AdjR ² = %108
Sig(F-Stat)	.0000			

باتوجه به (جدول ۴) متغیر توضیحی کیفیت سود (Q) بخشی از تغییرات متغیر وابسته (نرخ بازده سهام در زمان (t+1)) را بیان میکند (۰/۱۸۷). نتایج حاصله با تحقیقات مشابه هماهنگی دارد.

نتیجه‌گیری:

در این مطالعه شاخص کیفیت سود بر مبنای شاخص محافظه‌کاری به عنوان معیاری برای پیش‌بینی نرخ بازده سهام مطرح شد. نتایج آزمون فرضیه‌ها حاکی از آنست که واحد اقتصادی با انتخاب روش حسابداری محافظه‌کارانه به طور یکنواخت، قادرست با تغییر سرمایه‌گذاری در دارائی‌های عملیاتی، کیفیت سود واحد را تغییر دهد. در این واحدها، افزایش سرمایه‌گذاری، موجب کاهش سود گزارش شده نسبت به سود مورد انتظار می‌شود و بر عکس، در صورتیکه تغییر سرمایه‌گذاری موقتی باشد افزایش یا کاهش سود گزارش شده موقتی خواهد بود. شاخص کیفیت سود معرفی شده با توجه به نتایج آزمون مدل فاما و فرنچ می‌تواند به عنوان یک عامل ریسک در پیش‌بینی نرخ بازده سهام مطرح باشد.

محدودیت‌های تحقیق

هر پژوهش در هر زمان و مکانی تحت تأثیر مجموعه‌ای از عوامل و محدودیت‌ها می‌باشد که غیر قابل کنترل می‌باشند.

بعضی از محدودیت‌ها که باید در تعمیم یافته‌های تحقیق حاضر به آنها توجه کرد به شرح زیر است.

محدودیت‌هایی که اعتبار درونی تحقیق را می‌تواند خدشه‌دار کند مانند:

(الف) نبود رهنمودها و استانداردهای حسابداری تا قبل از سال ۱۳۷۸، که ممکن است در نتیجه رویه‌های متفاوتی در محاسبه سود اعمال شده است.

(ب) عدم امکان محاسبه تأثیر تعدیلات سنواتی و برخی از بندهای شرط مندرج در گزارش‌های حسابرسی که بر اندازه‌گیری سود مؤثر می‌باشند.

(ج) احتمال تفاوت در طبقه‌بندی هزینه‌ها (داراییها) در شرکتهای مختلف و منظور نمودن هزینه (دارایی) آگهی و همچنین هزینه (دارایی) تحقیق و توسعه در سر فصلهای دیگر و همچنین نامشخص بودن نحوه استهلاک آنها

(د) گزارش نکردن جداگانه اندوخته‌های نهانی در یادداشتهای پیوست صورتهای

مالی

(ه) مشخص نبودن میزان حمایت دولت از برخی شرکتهای (مانند صنایع دارویی) و

تأثیر آن در کیفیت سود

پیشنهادات:

پیشنهاد‌های متکی بر نتایج و اهداف تحقیق

براساس نتایج تحقیق انجام شده برخی از پیشنهادها به شرح زیر ارائه می‌گردد:

- ۱- از آنجا که دانشگاهها نقش به‌سزایی در گسترش و توسعه آموزش حسابداری دارند پیشنهاد می‌شود، در متون درسی مرتبط سر فصل‌هایی در ارتباط با نحوه محاسبه و افشاء مناسب اندوخته‌های نهانی، داراییهایی عملیاتی و بدهیهای عملیاتی و هزینه آگهی پیش‌بینی و ارایه گردد.

۲- سازمان بورس اوراق بهادار و شرکت بورس به عنوان عامل نظارتی و مجری در بازار سرمایه، شرکت‌ها را برای افشاء موارد مذکور ترغیب و یا بر اساس شرایط و یافته‌های دو مرجع مذکور مکلف نمایند.

۳- مرجع تدوین استانداردهای حسابداری استانداردها و بیانیه‌های کاربردی لازم را برای افشاء این موارد در دستور کار قرار دهند.

۴- فعالان بازار سرمایه شامل سرمایه‌گذاران بالقوه و بالفعل، اعتباردهندگان، دستگاه‌های دولتی به اطلاعات مذکور در فرایند تصمیم‌گیری عنایت بیشتری داشته باشند.

۵- با توجه به اراده مدیران کشور بر خصوصی‌سازی و اجرایی شدن اصل ۴۴ قانون اساسی، توجه به متغیرهای مورد مطالعه این پژوهش در هنگام ارزش‌گذاری برای عرضه اولیه‌ی سهام در بازار سرمایه مورد توجه سازمان خصوصی و متولیان امور قرار گیرد.

بخش دوم:

پیشنهادات برای تحقیقات آتی

۱- تحقیق اثباتی در حسابداری در نیمه دهه ۱۹۶۰ اهمیت پیدا کرد، که مصادف با تحول در تحقیقات حسابداری است. تا قبل از آن زمان اکثر مقالات چاپ شده در مجله انجمن حسابداری آمریکا دستوری بودند، این مقالات مفروضاتی را درباره موضوع و اهداف آن در نظر می‌گرفتند و حکم و دستور آن را استنتاج می‌نمودند. مقالات مذکور از شواهد یا پیش فرضیاتی برای آزمون رسمی استفاده نمی‌کردند تعداد کمی از مقالات تجربی بودند. عمده‌ی مقالات در این دوره سعی بر استفاده از مدل‌های ریاضی برای تشریح وضعیت موجود حسابداری را نداشتند. امروزه اکثریت مقالات بررسی‌های حسابداری دانشگاهی از تحقیقات اثباتی الگو گرفته‌اند. به عبارت دیگر، تحقیقات معمولاً فرضیه دارند و از طریق روش‌های آماری مورد آزمون قرار می‌گیرند. از این رو، پیشنهاد می‌گردد که تاثیر تحقیقات محافظه‌کاری در حسابداری را بر ارتقاء و پیشرفت تحقیقات اثباتی حسابداری مورد مطالعه قرار داد.

۲- به نظر واتز (۱۹۹۳) توجیه انعقاد قرارداد اشاره دارد به اینکه محافظه‌کاری، کارایی سود را به عنوان یک معیار عملکرد، و کارایی خالص دارایی‌ها را به عنوان یک معیار ارزش‌گذاری شرکت، افزایش می‌دهد از آنجاییکه مزایای محافظه‌کاری حتی در گزارشگری مالی منصفانه نیز لازم و موجود است، هیئت تدوین استانداردهای حسابداری مالی باید مسیر خود را در استانداردهای تغییر دهد. هیئت مذکور ظاهراً از محافظه‌کاری اجتناب می‌کند. ادعا می‌شود که این اجتناب تلاشی برای حرکت بسوی تهیه صورت‌های مالی باشد که اطلاعات بی‌طرفانه‌ای را تهیه کند. هیئت مذکور از حسابداری ارزش‌های بازار جانبداری می‌کند بدون آنکه از قابلیت تأیید برآوردهای بازار، که برای تاییدپذیری و اثبات ارقام حسابداری مشکل‌آفرین است، مطمئن باشد. بنظر می‌رسد برای اثبات یا رد اظهارنظر فوق انجام مطالعات نظری و تطبیقی در مورد هر یک از استانداردهای حسابداری از منظر محافظه‌کارانه و غیر محافظه‌کارانه ضروری باشد.

۳- همانگونه که قبلاً اشاره شد، فورد و همکاران (۲۰۰۱) عنوان کردند که مالیات‌ها انگیزه‌هایی را برای شرکت‌ها فراهم می‌آورند که به موجب آن، شرکت‌ها سود حسابداری را به گونه‌ای گزارش کنند تا تشویق مالیاتی دریافت نمایند. ارتباط و وابستگی بین درآمد مشمول مالیات و سود گزارش شده انگیزه انتقال سود را به دوره‌های آتی فراهم می‌آورد. مدیریت با انتقال سود به دوره‌های آتی، ارزش فعلی مالیات‌ها را کاهش می‌دهد، لذا همانند توجیه انعقاد قرارداد، این انگیزه به نحوی منجر به اظهار کمتر مبلغ دارایی‌ها می‌شود، از این رو پیشنهاد می‌گردد که رابطه میان مالیات بر درآمد و محافظه‌کاری حسابداری در ایران مورد بررسی قرار گیرد.

۴- برخی از محققان کیفیت حسابرسی را میزان صحت و درستی اطلاعات تعریف کرده‌اند که پس از حسابرسی در اختیار سرمایه‌گذاران قرار می‌گیرد و برخی کیفیت حسابرسی را توانایی حسابرسی در کشف و حذف تحریفات با اهمیت و نیز کشف دستکاری در سود تعریف کرده‌اند. با توجه به شاخص کیفیت سود بنظر می‌رسد که بررسی رابطه بین شاخص کیفیت سود و کیفیت حسابرسی گزارش‌های حسابرسی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران ضروری می‌باشد.

۵- بر اساس قوانین بورس اوراق بهادار، شرکت‌های پذیرفته شده ملزم به رعایت ضوابطی هستند. با توجه به نتایج تحقیق حاضر که برای شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار انجام شده است. جهت بررسی تاثیر ضوابط مذکور بر کیفیت سود پیشنهاد می‌شود که فرضیه‌های این تحقیق در صورت امکان برای شرکت‌های خارج از بورس نیز آزمون گردد.

منابع و مأخذ

منابع فارسی

- بدری، احمد (۱۳۷۸)، شناسایی عوامل موثر بر هموارسازی سود در جامعه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، رساله دکتری حسابداری، دانشگاه تهران، دانشکده مدیریت
- ثقفی، علی و آقایی، محمد علی، (۱۳۷۳)، رفتار سود حسابداری، بررسی‌های حسابداری، سال، شماره نهم
- کردستانی، غلامرضا، (۱۳۸۳)، بررسی و تبیین رابطه بین کیفیت سود و واکنش بازار به تغییرات سود نقدی، رساله دکتری حسابداری، دانشگاه تهران، دانشکده مدیریت

منابع لاتین

- Abarbanell, Jeffrey, and Reuven Lehavy. 2000. Biased forecasts or biased earnings: the role of earnings management in explaining apparent optimism and inefficiency in analysts' earnings forecasts, working paper, University of North Carolina.
- Ball, R., and L. Shivakumar. 2004. Earnings quality in U.K. private firms. Working paper, University of Chicago and London Business School.
- Balsam, S., J. Krishnan, and J. S. Yang. 2003. Auditor industry specialization and earnings quality. *Auditing* 22 (2): 71-97.
- Basu, S. 1995. Conservatism and the asymmetric timeliness of earnings. Ph.D. thesis, University of Rochester.
- Basu-S. 1997. The conservatism principle and the asymmetric timeliness of earnings. *Journal of Accounting & Economics* 24 (December): 3-37.
- Beaver, W.H., and S.G. Ryan. 2000. Biases and lags in book value and their effects on the ability of the book-to-market ratio to predict book return on equity. *Journal of Accounting Research* 28 (Spring): 127-148.

- Bernard, Victor L., and Jacob K. Thomas. 1989. Post-earnings-announcement drift: Delayed price response or risk premium?, *Journal of Accounting Research* 27(supplement): 1-36.
- Beneish, M. D., and M. E. Vargus. 2002. Insider trading, earnings quality, and accrual mispricing. *The Accounting Review* 77 (4): 755.
- Bliss, J.H. 1924. *Management through accounts*. New York, NY: The Ronald Press Co.
- Dechow, P. 1994. Accounting earnings and cash flows as measures of firm performance: The role of accounting accruals. *Journal of Accounting and Economic*.p11
- Dechow and i.Dechev.2002. The quality of accruals and earning :The role of accrual estimation errors .*The Accounting Review* 77 (Supplement):35-59.
- DeGeorge, F., J. patel, and R. Zeckhauser. 1999. Earnings management to exceed thresholds. *Journal of Business* 72.
- Defond,M.,M.Hung,and R.Treezevant. 2004 .Investor protection and the information evidence. working paper, University of Southern California.
- Fama. E.. and K. French. 1992. The Cross-section of Expected Stock Returns. *Journal of Finance* 47: 427-465.
- Feltham, G. and J.A. Ohlson. 1995. Valuation and clean surplus accounting for operating and financial activities. *Contemporary Accounting Research* 11 (Spring): 689- 731.
- Feltham G. and J.A. Ohlson. 1996. Uncertainty resolution and the theory of depreciation measurement. *Journal of Accounting Research* 34 (Autumn): 209-234.
- Guenther, D.A., E.L. Maydew and S.E. Nutter. 1997. Financial reporting, tax costs, and book-tax conformity. *Journal of Accounting & Economics* 23 (November): 225-248.
- Healy. P.. and J. Wahlen. 1999. A Review of the Earnings Management Literature and Its Implications for Standard Setting. *Accounting Horizens* 13(December)
- Hoitash , R.et al , (2002) , Earning Quality and Price Quality ,working paper, Rutgers University . Online. www.yahoo.com

- Houge, Todd, and Tim Loughran, 2000, Cash flow is king: Cognitive errors by investors, *Journal of Psychology and Financial Markets*, Forthcoming.
- Kellogg, R.L. 1984. Accounting activities, security prices, and class action lawsuits. *Journal of Accounting & Economics* 6 (December): 185-204.
- Lang, M., and Lundholm. 1996. Corporate disclosure policy and analyst behavior, *The Accounting Review* 71(4): 467-492.
- Latane, Henry A., and Charles P. Jones, 1979, Standardized unexpected earnings 1971-1977, *Journal of Finance* 34: 717-724.
- Mikhail, M.B., and Walter, R.B., and Willis, H.R. (2003), "Reactions to Dividend Changes Conditional on Earnings Quality", *Journal of Accounting, Auditing and Finance*, 18(1), 130-155.
- Myers, J. 1999. Implementing residual income valuation with linear information dynamics. *The Accounting Review* 74 (January): 1-28.
- Penman, H. and Zhang 2002 Accounting Conservatism the Quality of Earnings, and Stock Returns *The accounting Review* Vol. 77, No. 2, pp 237-264.
- Raymond, A. Hoffman and H. Gunders Inventory, Control, costing and Effect upon Income and Taxes 2nd Ed., The Ronald Press Company, New York, 1970 Chap. 4
- Revisine, L., D. Collins, and B. Johnson. 2002. *Financial Reporting and Analysis*. Second edition. Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall.
- Richardson, S. 2003. Earnings surprises and short selling. *Accounting Horizons* 17 (Supplement): 49-61.
- Ross I. Watts. 2002. *Conservatism in Accounting*. University of Rochester. Online, www.yahoo.com
- Shackelford, D.A., and T. Shevlin. 2001. Empirical tax research in accounting. *Journal of Accounting & Economics* 31 (September): 321-387.

- Sloan R. 1996. Do stock prices fully reflect information in accruals and cash flows about future earnings ? The Accounting Review 71: 289-315
- Sterling, R.R. 1970. The Theory of the Measurement of Enterprise Income. Lawrence, KS: University of Kansas Press.
- Sterling "Conservatism: The Fundamental Principle of Valuation in Traditional Accounting", Abacus ,Dec. 1967.
- Stickney and Weil (2003)," Quality of Earnings From Text Book " online , www.yahoo.com
- Teoh, Siew Hong, Ivo Welch, and T. J. Wong, 1998a, Earnings management and the long-run performance of initial public offering, journal of Finance 53,1935-1974.
- Teoh 1998b, Earnings management and the underperformance of seasoned equity offerings, Journal of Financial Economics 50: 63-99.
- Walker, R.G. 1992. The SEC's ban on upward asset revaluations and the disclosure of current values. Abacus 28, 3-35.
- Watts, R.L. 1977. Corporate financial statements, a product of the market and political processes. Australian Journal of Management 2 (April): 53-75.
- Watts, R.L., and J.L. Zimmerman. 1979. The demand for and supply of accounting theories: The market for excuses. The Accounting Review 54 (April): 273-305.
- Watts R.L., and J.L. Zimmerman. 1986. Positive Accounting Theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Watts , R.L. 1993. A proposal for research on conservatism. Working paper, University of Rochester (presented at American Accounting Association national meeting, San Francisco, CA).
- Zeff, S.A. 1972. Forging Accounting Principles in Five Countries: A History and Analysis of Trends 1971. Arthur Andersen Lecture Series. Champaign, IL: Stipes Publishing Company.
- Zhang. X. 2000. Conservative accounting and equity valuation.

Zhang 2001 . Accounting conservatism and the analysis of line items in earnings forecasting and valuation . Working Paper, University of California Berkeley.